

Příklady proměn a nových perspektiv oblastí výchovy

2. setkání

TMV LF PS 2023

HH

Cíl:

Vysvětlit cíle a obsah oblastí výchovy a zdůvodnit jejich význam v kontextu aktuálních problémů společnosti a školy.

Aplikovat znalosti v seminárním úkolu.

Téma u závěrečných zkoušek

Teorie výchovy, vztah výchovy a vzdělávání. Výchova a průřezová témata ve škole, výchova jako formativní proces.

Hodnoty a postoje ve vzdělávání.

Axiologické dimenze člověka (co je hodnota, charakter, ctnost, potřeba), charakteristika některých teorií hodnot. Hodnoty ve výchově a hodnotová dimenze v kurikulu ZŠ a SŠ. Morální výchova: její cíle a metody (kognitivní, emocionální, zaměřené na jednání).

Výchova

Školský systém **nepředstavuje** pouze „**výtah k dobrému zaměstnání a kariéřnímu růstu**“ (Skalková, 2004, s. 77).

Má poskytovat určitou **úroveň kulturnosti (ve vztahu k lidem, přírodě, hodnotám intelektuálním, estetickým a mravním, v sebehodnocení, sebekázi, v odmítání různých forem hrubosti a násilnictví, primitivismu chování.**

Výchovná funkce školy

Systematický rozvoj osobnosti žáka

- po stránce fyzické a psychické,
- v oblastech kultury (mravní, estetické, pracovní, tělesné a zdravotní aj.),
- na sociální role.

Utváření kvalitní **hodnotové orientace** a **charakterových rysů** nepostradatelných pro **autonomní, samostatně myslící a odpovědnou osobnost.**

Utváření kvalitní hodnotové orientace a charakterových rysů

- vytvářet v dětech potřebu **obracet se** k tomu, **co je „hodnotné“** a **hledat to**;
- naučit děti něco **„ctít“**;

*„Abych nebyl člověk bez schopnosti něčeho si vážit, něco ctít. Abych nebyl“
člověkem“**bez skrupulí**“ (V. Bělohradský)*

Hodnotová výchova proto má **pěstovat skrupule**, pevné vědomí nějakého **„to se nedělá“**.

Schopnost **ctít hodnoty** je pevně svázána, či podmíněna **úctou a sebeúctou**.

Hodnota

- všechno, co je pro lidi subjektivně nebo objektivně důležité, všechno, co je motivuje, o co usilují, podle čeho se skutečně orientují,....
- subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.,
- osobnostní vlastnosti – postoje, stanoviska, přesvědčení, smýšlení o těch stacích, které lidé hodnotí pro sebe pozitivně (sociálně psychologické pojetí);
- pravdivý, mravně dobrý, krásný, užitečný,...(filozofické hledisko).

(Kučerová, S.)

Smysl hodnotové výchovy

- **Nikoliv předávání hotových systémů hodnot** – evropských, celospolečenských, všelidských, kulturních, uměleckých;
 - **ale** vypěstovat potřebu a schopnost se po hodnotách **pídit, poznávat je, rozumět jim, odlišovat je, kladné hodnoty ctít, upínat se k nim, pociťovat úctu;**
 - osvojovány v procesech socializace a enkulturace;
 - mají trvalou, „absolutní“ platnost, (např. morální hodnoty);
 - jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání.
-

Výchova má být „antropologicky vyvážená“, nikoliv pouze „utilitárně racionální“, spojovaná s úzkou ekonomickou vizí (Helus, 2004)

Výchova pro:

- **životní úspěch v povolání,**
 - **volný čas** (umění odpočívat, zvládat stres a starosti, uspokojovat své zájmy, kompenzovat negativní dopady zátěží x „doména nudy a prázdnoty“),
 - **Kulturu lidské vzájemnosti** (od svazků jí-ty, kamarádství, sousedství, vztahy spolupráce až po angažované občanství).
-

Vědět“ by mělo znamenat „myslet a jednat“

Výchova nemá být „pouze poznáváním věcí tak, že jsou vydělovány ze svých přirozených souvislostí, z celku jsoucna..., abychom s nimi mohli k různým účelům manipulovat, abychom s nimi mohli dělat cokoliv“. Jako „výchova láskyplná“ má vychovávaného vést, aby „svým poznáváním a jednáním nejen poznával a ovládal,...ale také chránil - v tom, co je pro ně podstatné, čím patří do řádu sounáležitosti“ (Palouš 1991).

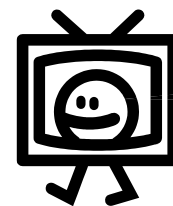
Bipolární a systémové vztahy ve výchově

Vnějškově řízená výchova

- ke konformitě, absenci dialogu, kooperace, k vnější disciplíně bez respektu k individualitě, žákovu prožívání atd.

Autoritářské, racionalistické působení školy versus odpor proti jakémukoliv přinucování a tlaku,

- dobrovolnost v konání maximální respekt k přáním dítětem, tolerance k jeho cílům.
-

Žák x učivo;

žák x učitel,

náročnost x láska,

spontaneita x řízení,

svoboda x kázeň,

hra x učení,

práce x radost,

subjekt x objekt.

Pozor na umělá dilemata

- autorita učitele x svoboda žáka,
 - spontánní zájem žáka x vnitřní úsilí,
 - výchova založená na seberozvoji žáka x na vnějším působení.
 - DĚLEJ SI, CO CHCEŠ X DĚLEJ, CO CHCI JÁ!!
-

Jaký by měl být jedinec - aktivní člověk pro dnešek a zítřek?

Klíčové kompetence (životní dovednosti):

- adaptovat se a prosadit v měnícím se prostředí, být odolný vůči rizikům;
- flexibilita a dynamičnost vzhledem k trvalému procesu změn (**pružnost**);
- porozumět současné společnosti, ekonomice a dalším) problémům (životní prostředí, sociální problémy, jiné kultury apod.);
- převzít odpovědnost za své vzdělání (**odpovědnost**).
- otevřenost novým poznatkům, všestranné zpracovávání informace, zvládnutí nových informačních technologií;
- aktivnost v přístupu ke světu a odhalování souvislostí (**iniciativa**);

-
- kritické myšlení a schopnost vyvozovat vlastní soudy.
 - **komunikace** různými výrazovými prostředky v různých jazycích;
 - spolupráce v týmu (**spolupráce**);
 - kriticky přistupovat k negativním důsledkům civilizace, anticipovat je;
 - řešit nenásilně, ale asertivně konflikty (**řešení problémů**).
 - vnímání ekologické rovnováhy ve vztahu člověka a přírody a angažovanost pro udržení přírody a životního prostředí (**starostlivost**)
 - chránit multikulturálnost a multiperspektivnost života (**přátelství**)

Příklady proměn a nových perspektiv složek výchovy

v oblasti výchovy **vědní (vědecké a jazykové):**

- *utváření syntetického pohledu na svět,*
- *rozvoj systémového a kritického myšlení*
- *schopnosti stále se odpovědně učit,*
- *být aktivní v přístupu ke světu a dokázat odhalovat souvislosti,*
- *komunikace v různých jazycích,*
- *dovedností vést dialog, věcně diskutovat, argumentovat, hájit své názory a postoje, naslouchat,*
- *učit se společně hledat řešení problémů nenásilně, ale asertivně, překonávat překážky na základě důvěry, spolupráce a tolerance., flexibilita a dynamičnost,*
- *osvojování funkční gramotnosti.*

V okruhu výchovy mravní

„Jednej vždy podle nejlepšího vědomí (vědění) a svědomí.“ (I. Kant)

Koncepce „dobra“ mezi lidmi jako základ morálky.

Cílem je „autonomní, vnitřně integrovaná, svobodná a zodpovědná osobnost, která uvědoměle mravně jedná na základě svého vnitřního přesvědčení a v souladu se společensky přijatými mravními normami“ (Filová, 2009, s. 52).

Mravní výchova (MV) pomáhá jedinci najít řád v sobě samém a integrovat se s přírodou a společností.

Obsah mravní výchovy

- **Mravní normy** (pravidla, způsoby hodnocení); společenské návyky (společenské chování: pozdravit, poprosit, poděkovat, respektovat druhé, autoritu atd.);
- **mravní vztahy a postoje** – k sobě samému, k lidem, partnerské vztahy, vztahy k materiálnímu prostředí (příroda, kulturní prostředí), k hodnotám;
- **vlastnosti** (vůle a charakter) – cílevědomost, zodpovědnost, sebeovládání, vytrvalost, samostatnost aj.;
- **hodnotový systém** (hodnota je to, co má schopnost uspokojovat konkrétní lidské potřeby: pravda, láska, přátelství, peníze, svoboda, práce, kariéra, umění, rodina, život, zdraví, víra, dobro, krása, poznání, vzdělání...);
- **vzorce** (způsoby) chování v souladu s mravními normami.

V okruhu výchovy mravní

- utváření vztahů mezi lidmi a mezi lidmi a prostředím,
 - respekt k lidským právům, k základní sociální spravedlnosti, ke kulturní odlišnosti států i občanů v jednotlivých zemích,
 - vlastní stanoviska ke globálním problémům lidstva (ochraně životního prostředí, důsledkům rasové, etnické, náboženské nesnášenlivosti, otázkám bídy a hladu, rozporným důsledkům vědy a techniky apod.) z demokratických a humanistických pozic.
-

-
- význam hodnot, angažovanost pro udržení přírody a životního prostředí, role mezilidských vztahů a solidarity X zbožnění konzumu, bezohledný egoismus, nepoctivost a podvody, touha po svobodném životě bez závazků, nezájem o věci veřejné,
 - podpora dovedností demokratického chování, zájmu o věci veřejné, realizace principu aktivní občanské participace, občanské spoluúčasti a rozvíjení pocitu spoluodpovědnosti za řešení problémů.

Proč učit etiku aneb výchova dívek v Čechách – YouTube

Mravní jednání + chování **prosociální**, (pomoc jiným osobám, skupinám nebo dosahování společenských cílů bez aktuálního očekávání odměny.

Hlavními **výchovnými prostředky** - odměna, pochvala (posilování správného chování), trest (eliminace nežádoucího chování), pozitivní vzor, pravidla a pozitivní vedení.

[Proč učit etiku aneb výchova dívek v Čechách – YouTube](#)

V oblasti výchovy estetické

- rozvoj vnímání, chápání, citového prožívání a hodnocení uměleckých děl i mimoumělecké reality.
- seznámení se základními uměleckými díly národní a světové kultury,
- obohacení poznání, ovlivňování myšlení, kultivace emocionálního života jedince.
- adekvátní hodnotová měřítko pro zachování citu pro míru, soulad, vyváženost, uměřenost a vkus.

V oblasti výchovy estetické

- rozvoj v oblasti estetična a umění na základě **srovnání a lepšího pochopení jiných kultur**,
- posilování role umění x vlivy **povrchní pseudokultury**, šířené médii v globalizujícím se světě;
- **jednostranný** ekonomismus, jednostranně konzumní životní styl ap. x vztah umění a osvojování poznatků vědy a techniky;
- vzájemné vztahy **vědeckého a estetického osvojování skutečnosti**, racionálního a emocionálního prožívání v pojetí učiva;
- **Umění jako specifický způsob poznání a komunikace.**
- vnímavost, emocionální vztah a citlivý přístup ke světu;
- pozitivní city v chování, jednání a prožívání životních situací, cit pro soulad, harmonii, vyváženost; smysl pro krásu, vkus, účelnost;
- kultivovat své potřeby a projevy;

-
- nazírat a hodnotit vztahy a jevy v přírodě a společnosti z estetického hlediska;
 - chápat bohatství a složitost citového života;
 - vést k ohleduplnému, vnímavému a citlivému vztahu k lidem, k přírodě a ke kulturním a etickým hodnotám;
 - otevřeně a kultivovaně projevovat své city v chování a jednání a vyjadřovat svůj prožitek;
 - vlastní estetické činnosti v projevu výtvarném (kreslit, malovat, modelovat), hudebním (zpívat a hrát na nástroj), slovesném (výrazně číst, recitovat, dramatizovat, vyprávět);
 - rozvoj **schopnost sebevyjádření a dovednosti v oblasti umění** slovesného (výrazně číst, recitovat, dramatizovat, vyprávět), výtvarného (kreslit, malovat, modelovat), hudebního (zpívat a hrát na nástroj) a tanečního;
 - **kultivace potřeb a projevů** jedince, učí nazírat a **hodnotit** vztahy a jevy v přírodě a společnosti z estetického hlediska.

Ve sféře pracovní (technické a ekonomické)

- rozvoj pracovní kultury
- otázka hodnoty lidské práce
- vnímat problémy a úkoly světa práce v složitých podmínkách pracovního trhu (utilitární aspekty + antropologický význam lidské práce)
- vhléd do ekonomických, ekologických i estetických otázek světa techniky
- rozvoj tvořivosti
- otázka vztahu učení a práce (koncept celoživotního učení).

Obsah pracovní výchovy (Chlup & Kopecký, 1965) – srovnejte s aktuální situací

- **Běžná práce** - sebeobsluha (umývání, oblékání, čištění obuvi a šatstva, udržování pořádku v osobních věcech ap.): domácí práce (úklid, nákupy, základy vaření, šití, pomoc při péči o sourozence apod.); pomoc druhým lidem.
- **Školní učení** jako první soustavná práce.
- **Práce s modelovacím materiálem**, papírem, textilem, dřevem a kovem.
- **Pěstování** rostlin, zeleniny, květin, léčivých bylin, chov užitkových zvířat, včel; ochrana přírody, pomoc při péči o ptactvo a zvěř v zimě, ochrana rostlin apod.
- **Organizace práce** - rozvržení režimu dne, „ekonomie času“, výchova k podnikavosti a správnému a odpovědnému hospodaření; rozlišování úkolů hlavních a vedlejších, kritika a sebekritika, schopnosti efektivně odpočívat, tj. záměrně střídat intenzivní práci s naprostým uvolněním.

Výchova **šetrného vztahu** k vytvořeným hodnotám - šetrně zacházení s učebnicemi, školními pomůckami apod., udržování pořádku a čistoty školního prostředí a přiměřené zapojování do aktivit péče o prostředí.

Výchova k **profesionální orientaci** – k usnadňování profesní adaptace a začlenění do povolání.

Multikulturní výchova

- seznamování s **tradicemi a rozmanitostí** ostatních světových kultur,
- uvědomování si **hodnoty a přínosu vlastní kultury** do celkového kulturního dědictví,
- podporovat **originalitu a svébytnost**, vědomí národní identity na základě **znalostí vlastních tradic**,
- posilování společenské **solidarity**, rozvíjení smyslu pro odlišnosti jiných kultur, pěstování tolerance. Uplatňování **multikulturních aspektů ve výchově** znamená naplňovat požadavek **učit se „žít společně“, a „žít s ostatními,** (srv. Zpráva UNESCO 1997, s. 53-54).

Ve sféře tělesné (zdravotní a pohybové)

- posílení **osobní odpovědnosti** za své zdraví;
- akcent na výchovu ke zdravému životnímu stylu, zejména oblast **prevence** proti drogovým, herním a jiným závislostem apod.
- naučit pečovat o tělesnou a duševní zdatnost na základě znalostí a návyků ze zdravotní a hygieny formou tělesných cvičení a sportu,
- rozvíjet základní pohybové dovednosti a kultivovat pohybový projev,
- vést ke zvládnutí jednoduché organizace pohybových činností a zásad bezpečnosti při těchto aktivitách.

Obsah tělesné a zdravotní výchovy

- Tělesná a duševní zdatnost a její ovlivňování;
- rozvoj a kultivace pohybového projevu;
- sociální vztahy v pohybových činnostech;
- zdraví upevňující životospráva;
- psychologické aspekty zdraví;
- sociální aspekty zdraví;
- prevence sociálně patologických jevů.
- Žáci se učí orientovat v **názorech na zdraví** a v uplatňování zdravých návyků v každodenním životě (co může zdraví prospět, co zdraví ohrožuje a poškozuje).
- V pohybových činnostech poznávají sociální **vztahy a role** a uplatňují **fair play** jednání.
- Učí se vnímat **radost** z vlastní pohybové činnosti, což tvoří základ jejich tělesné a duševní pohody.

Zdroje

- Skalková, J. *Výchova a vzdělávání v kontextu soudobých globalizačních tendencí. Pedagogika*, 2000, roč. XLX, č. 1, s. 13-22.
- Kučerová, S. (1996). *Člověk - hodnoty - výchova*. Prešov: ManaCon.
- Palouš R. (1991). *Čas výchovy*. Praha, SPN.
- Helus, z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- *Citát prof. Bělehradského – in Květoňová, L., Němec, Z. & Pelcová, N. (2020). Lze vychovávat k úctě a sebeúctě?* Vydavatelství PedF UK.
- Horká, H., Filová, H., Janík, T. & Kratochvílová, J. (2009). *Studie ze školní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- Chlup, O., Kopecký, J. & kol. (1965). *Pedagogika – příručka pro vysoké školy*. Praha: SPN.
- *Učení je skryté bohatství. Zpráva Mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“.* (1997). Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání.
- Teorie a metodika výchovy - výukový text, dostupný ZDE:
<https://is.muni.cz/auth/do/rect/el/estud/pedf/2022jaro/tmv/web/index.html>
- Střelec, S. (2002). *Studie z teorie a metodiky výchovy*. Brno: MSD, s.r.o.

Zamyslete se nad výchovnými antinomiemi E. Finka

